

Welkom op
Mariënborn!

- Rode route (twee routes)
- Blauwe route
- Verbindingsroute
- Witte route
- Gele route
- Zie tekst
- Rolstoelpad
- Hondenloosloopgebied
- Parkeerplaats
- Restaurant
- Bushalte
- Camping
- Picknicktafel
- Vergezicht
- Grafheuvels

© GLK, mei '13

www.glk.nl

een landgoed van
Geldersch Landschap & Kasteelen

Routes

Op de verschillende landgoederen in dit gebied zijn diverse wandelroutes uitgezet:

- Mariëndaal: **rode route**, 3 km.
- Lichtenbeek: **blauwe route**, 3km.
- Warnsborn: **rode route**, 4,5 km.
- Westerheide: **witte route**, 2,5 km.
- Vijverberg en Hoog Erf: **gele route**, 2,5 km.
- Rolstoelpad Mariëndaal: 1,5 km.

Algemeen

Tussen Arnhem en Oosterbeek bezitten wij prachtige landgoederen: Mariëndaal, Lichtenbeek, Boschveld, Warnsborn, Vijverberg, Hoog Erf en Westerheide. Al deze landgoederen bij elkaar noemen we 'Mariënborn', naar het voormalige klooster waartoe de gronden behoorden.

Mariëndaal is vooral bekend om zijn "Groene Bedstee". Het sterk glooiende landschap bestaat uit een afwisseling van bos, fraaie beukenlanen, graslanden en sprengenbeken met vijvertjes.

Op Lichtenbeek is het mogelijk rond te dwalen zonder iemand tegen te komen. In deze rustige omgeving voelen ook dassen en reeën zich thuis. In de vele gemengde bosopstanden komen verschillende vogelsoorten voor, zoals de bonte vliegenvanger en de fluitier. Ook de havik broedt er.

Warnsborn is een van onze eerste bezittingen. Het 19de eeuwse landgoed dreigde in 1929 ten prooi te vallen aan stadsuitbreiding. Het landgoed bestaat uit oud parkbos met een aantal beekjes en sprengen, afgewisseld met graslanden en waterpartijen.

Hoog Erf vormt het voorterrein van Warnsborn. Het is een complex van glooiende landbouwgronden, in zes vakken verdeeld door in stervorm aangelegde lanen.

Westerheide is zeer rustig. Een ontmoeting met reeën is dan ook zeker geen uitzondering. Dassen en vossen komen hier ook voor, maar laten zich minder vaak zien.

De Vijverberg tenslotte, is een aantrekkelijk wandelgebied voor kinderen, met zijn sprengenbeek, vijvertjes en vele bruggetjes. In het voorjaar moet u oppassen om niet op de vele bruine kikkertjes te trappen die hier overal rondspringen!

Mariëndaal (zuidelijke rode route)

1 Stuwwallenlandschap

U bereikt nu de Tafellaan, het hoogste punt van Mariëndaal (75 meter boven NAP). Het is onderdeel van het hogere gedeelte van de Arnhemse stuwwal, ontstaan tijdens de voorlaatste ijstijd, het Saalien. De landijskap heeft als een soort bulldozer de rivierzanden zijwaarts opgestuwd tot behoorlijke hoogten. De stuwwal van Arnhem is de enige in Nederland die vanuit het zuiden is opgestuwd. Veroorzaker daarvan is de ijslob die om Arnhem heen naar het westen toe boog en het materiaal voor de stuwwal dus noordwaarts opstuwde. De naam "Tafellaan" is ontleend aan de stenen tafel die hier staat. Het tafelblad is een beschadigde grafzerk, afkomstig van het vroegere klooster Mariënborn. De kelkafbeelding op de zerk geeft aan dat het om een priestergraf gaat.

Volg vanaf de Tafellaan even de lichtblauwe paaltjes, deze gaan weer over in de rode paaltjes.

2 Erosiedal

Het pad loopt nu langs een schitterend dal (rechts), dat zich in de stuwwal ingesneden heeft. Dit erosiedal is ontstaan tijdens de laatste ijstijd, het Weichselien.

3 Biologische landbouw

Op de landbouwpercelen die wij in deze omgeving in eigen beheer hebben wordt biologische landbouw toegepast. Dat wil zeggen landbouw zonder gebruik van kunstmest en bestrijdingsmiddelen. Rond het grote landbouwperceel links is een rand ingezaaid van zonnebloemen en diverse akkeronkruiden als kamille, gele ganzenbloem en klapproos. Deze planten trekken kevers en vlinders aan, wat de aanwezigheid van insectenetende vogels bevordert.

4 Christuskoepel

U komt nu langs de zogenaamde Christuskoepel. Deze werd in 1939 gebouwd volgens ontwerp van architect Kropholler, naar aanleiding van de oproep van Koningin Wilhelmina tot morele herbezinning. In de koepel liggen drie zwaar beschadigde grafzerken, afkomstig van het oude klooster Mariënborn. De beelden in de koepel stellen de zeven deugden voor: Matigheid, Rechtvaardigheid, Geloof, Hoop, Naastenliefde, Voorzichtigheid en Moed. Aan de buitenkant van de koepel is de tekst "Sursum Corda" aangebracht, hetgeen betekent "Verheft uw harten".

5 Sprengen

De sprengen waar u nu langskomt zijn gegraven door de kloosterlingen van Mariënborn. Deze beken krijgen het water van de sprengkop: een gegraven bron.

6 Voormalig landhuis

Het Bedrijfslaboratorium voor Grond- en Gewasonderzoek, links na het viaduct, is gevestigd in het voormalige landhuis van de familie Van Eck, tot 1936 eigenaar van Mariëndaal. Het oude klooster Mariënborn heeft dichterbij het pad toe gestaan. Na de parkeerplaats passeert u een fraaie laan van linden met daaronder, in het voorjaar, een rijke groei van speenkruid.

7 De Groene Bedstee

De Groene Bedstee is een 400 m lange dubbele beukenhaag, aangelegd in 1865 in opdracht van de familie van Eck. De beuken worden nogal eens aangezien voor haagbeuken, maar zijn in feite gewone beuken die op een hoogte van vier tot vijf meter met staaldraad naar elkaar toe zijn getrokken.

Door ze jaarlijks te snoeien behouden ze hun bijzondere vorm. Binnen in de tunnel treedt door gebrek aan zonlicht nauwelijks bladgroei op. De winterkoning en de fitis broeden in de Groene Bedstee. Midden in de Bedstee, op de kruising, staat een lindeboom. Deze zou de liefde symboliseren. Geliefden konden en kunnen eronder op een bankje zitten. Onze eigen graslandjes in de omgeving zijn opgenomen in het verschrallingsbeheer. Dit wil zeggen dat na het jaarlijkse maaien het maaisel wordt afgevoerd, waardoor de grond minder voedselrijk wordt en het gras minder dicht. Er staan hier dan ook verschillende kruiden zoals het grasklokje, sint-janskruid en duizendblad.

8 Beukenlanen

Mariëndaal heeft imposante beukenlanen. Dankzij de vruchtbare bodem worden de beuken hier wel 35 tot 40 meter hoog.

Lichtenbeek (blauwe route)

1 Begraafplaats

U passeert nu de Airborne Begraafplaats (Arnhem/Oosterbeek War Cemetery). Een militaire oorlogsbegraafplaats, waar geallieerde soldaten begraven liggen die betrokken zijn geweest bij de bevrijding van Nederland (september '44 - april '45). Veel van hen zijn omgekomen bij de Slag om Arnhem in 1944.

2 Grenspalen

De stenen palen die u in de omgeving ziet, zijn oude grenspalen van de gemeente Arnhem.

3 Bomen en ondergroei

Het bos van Lichtenbeek kent verschillende boomsoorten, zo-

als ruwe berk, Japanse lariks, zilverspar, douglasspar en Amerikaanse eik. De ondergroei in het bos bestaat uit adelaarsvarens en bosbessenstruiken.

4 Paddenpoel

Langs de oostelijke bosrand van Lichtenbeek staan boom- en heestersoorten, zoals haagbeuk, bergvlier, gewone vlier, lijsterbes, hulst en vuilboom. Rechts bevindt zich een paddenpoel, waarin ook kikkers en de kleine watersalamander worden aangetroffen.

5 Singels

Opvallend zijn de singels (hagen) in het landschap. Deze dienen als schuilplaats en trekroute voor een aantal diersoorten, zogenaamde "ecologische verbindingzones".

Vijverberg-Hoog Erf (gele route)

1 Singels

U passeert nu het landgoed Hoog Erf. Bouw- en weilanden, enkele kleine loofboscomplexen en singels bepalen het beeld. Deze singels bestaan vooral uit mei- en sleedoorn en kardinaalsmuts. Singels zijn belangrijk voor sommige diersoorten (vooral vlinders) om zich te kunnen oriënteren en verplaatsen, en worden daarom ecologische verbindingzones genoemd.

2 Spreng

Verder lopend passeert u een spreng of sprengbeek. Deze krijgt zijn water van de sprengkop, een gegraven bron, die tot aan een watervoerende laag reikt. Het water is kristalhelder en heeft een vrijwel constante temperatuur van 9°C. In tegenstelling tot elders op de Zuid-Veluwe, stroomt de beek hier van zuid naar noord.

3 Japanse lariks

U bevindt zich hier in een Japans lariksbos. Deze lariksoort is een exoot die voor de houtproductie is ingevoerd. Het is een van de weinige naaldbomen in ons land die in de herfst zijn naalden verliest.

Warnsborn (noordelijke rode route)

1 Ijskelder

U passeert de ijskelder van het voormalige landhuis, tegenwoordig het winterverblijf van verschillende soorten vleermuizen. In deze ijskelders werd vroeger, toen er nog geen koelingsapparatuur bestond, natuurlijk uit de winter opgeslagen. Hiermee werden in de zomer voedsel en dranken gekoeld.

2 Hotel, oranjerie en terrassentuin

Rond hotel Groot Warnsborn, dat na de oorlog op de plaats van het oude landhuis is gebouwd, staan stinzenplanten als maagdenpalm, lievevrouwenbedstro en lelietje-der-dalen. De omgeving achter het hotel is aangelegd in Engelse landschapsstijl: open weilandjes, waterpartijen, fraaie doorzichten en kapitale, solitaire bomen.

Aan het begin van deze eeuw is de restauratie van de vervallen oranjerie en de tuinaanleg gerealiseerd. Ook werden de druivenkas en orchideeënkas opnieuw opgebouwd, dankzij een bijdrage van de Nationale Postcode Loterij. Net als in 1932 dient de gerestaureerde oranjerie nu weer als feestzaal. De prachtige terrassentuin heeft weer unieke waterlopen, vijvers, keermuurtjes en een verrassend kunstwerk. De rotstuijn beschikt over uitnodigende padjes en spannende hollen.

3 Heide

In de lente en zomer grazen Veluwse heideschappen op Warnsborn. In de winter worden ze ingezet op Westerheide. Wij willen hiermee de heide en het heischraal grasland behouden en verder botanisch ontwikkelen. Ook het behoud van het Veluws heideschaap, een zeldzaam geworden Gelders ras, is een belangrijke reden om deze schappen te houden.

4 Schaapsdrift

Recht vooruit ziet u de oude schaapsdrift, een oost-west lopende strook heide, gelegen tussen twee wildwallen. Deze wallen werden met stekelige, dichte struiken of eikenhakhout beplant om te voorkomen dat de schapen erdoorheen braken en op de akkers gingen grazen. De schapen werden vroeger van de schaapskooi over de schaapsdrift naar de heidevelden van de Hoge Veluwe en het Planken Wambuis gedreven. Wanneer u vervolgens het pad naar rechts neemt, ziet u in het bos aan weerszijden een aantal evenwijdige geulen lopen die het pad kruisen, oude karrensporen uit de 16de eeuw: het zijn stukken van de oude Harderwijkerweg die vroeger langs de schaapsdrift liep.

5 Grafheuvels

Even verderop langs de schaapsdrift en op de heide ligt een zevental grafheuvels of tumuli. De drie exemplaren op de schaapsdrift, die net buiten de wandelroute liggen, zijn waarschijnlijk de oudste van Noord-West Europa. Ze dateren van vóór 2900 v.Chr. Uit opgravingen is gebleken dat het grafheuvels van de Standvoetbekercultuur zijn. In één graf zijn, behalve een vrouwenskelet ook een standvoetbeker en een vuurstenen bijl gevonden. De inhoud van dit graf is te bezichtigen in het Historisch Museum in Arnhem. Ook van de vier grafheuvels op de heide is veel bekend. Ze dateren uit de Vroege en Midden Bronstijd (2150-1200 v.Chr.). Het grootste graf op de heide wordt ook wel de Meelworsterberg genoemd, naar de worst die de onderzoekers van de grafheuvel op hun brood aten en die bedekt was met een meelachtig poeder! Dit graf kent drie bouwfasen. De eerste en derde fase hebben weinig sporen nagelaten. Tijdens de tweede bouwfase werden de overledenen bijgezet in kisten, gemaakt van uitgeholde boomstammen. De grafheuvel was toen omgeven door een palenkrans. De tumuli op Warnsborn blijken, samen met de tumuli die zijn aangetroffen bij de Leeren Doedel, op Papendal en in de Wolfhezer bossen, in een erosiedal van de laatste ijstijd te liggen. In dit dal bedreven de grafheuvelbouwers landbouw en lieten ze hun vee grazen.

6 Ringslangen en kikkers

Links van het bruggetje zien we een plas die tot in de zestiger jaren als schaatsvijver werd gebruikt door inwoners van Schaarsbergen. Nu is het een waardevolle biotoop voor ringslangen, bruine kikkers en kleine watersalaman-

ders. Voor de ringslangen worden zogenaamde broeihopen van maaisel uit de vijver opgeworpen waarin ze hun eieren kunnen leggen. Regelmatig houden zich hier blauwe reigers op die graag een jonge ringslang verschalken.

Westerheide (witte route)

1 Natuurlijk bos

Het bos waar u nu doorheen loopt is een vrij natuurlijk bos met veel variatie in soorten, zoals eiken, berken, grove den- en krentenboomjes. Dood hout wordt niet verwijderd zodat (korst)mossen, paddestoelen, insecten en vogels er van kunnen profiteren.

2 Schaapskooi

In 2005 is hier een schaapskooi gebouwd. De schapen die in het gebied grazen kunnen hier in de winter beschutting vinden tegen regen en kou en in het voorjaar werpen de oaien er hun lammeren.

3 Reeën

In deze omgeving worden regelmatig reeën gesignaleerd. Vooral in de ochtend- en avonduren. Let ook op de zogenaamde dassenputjes: mestputjes waarin dassen regelmatig hun uitwerpselen deponeren.

Honden

Aangelijnd toegestaan. In het omliggende gebied mogen honden loslopen (zie kaart), met uitzondering van de erven en de camping.

Toegankelijkheid

Het gebied is opengesteld voor wandelaars en fietsers op wegen en paden, van zonsopkomst tot zonsondergang.

Wegens de hoogteverschillen is de Mariëndaal route (en dus ook gedeeltelijk de lange route) ongeschikt voor rolstoelen en kinderwagens.

Bereikbaarheid

Er zijn verschillende parkeerplaatsen van waaruit u kunt starten. We noemen: parkeerplaats tegenover camping Warnsborn.

Eigen vervoer, vanuit Arnhem

De Amsterdamseweg (N224) richting Ede, u slaat rechtsaf de Schelmseweg op. Bij de eerste stoplichten linksaf de Bakenbergseweg op. De parkeerplaats bevindt zich na 1 km rechts van weg tegenover camping Warnsborn, Bakenbergseweg 257.

Openbaar vervoer

Vanaf station Arnhem de bus richting Deelen COA tot aan halte Strolaan. De parkeerplaats ligt 50 meter verderop langs de Bakenbergseweg.

Inlichtingen bij de OV Reisinformatie, tel. 0900-9292 of www.9292.nl.

Geldersch Landschap & Kasteelen

Postbus 7005

6801 HA Arnhem

Telefoon (026) 355 25 55 (kantooruren)

info@glk.nl

Word ook donateur!
Kijk op onze website:
www.glk.nl